

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

**Drag queens v České republice a jejich pojetí
genderu**

Bakalářská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Jan Rohovský

Vedoucí práce: Mgr. Martin Fafejta, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen literaturu a další prameny uvedené v seznamu, který je součástí práce.

V Olomouci dne:

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Chtěl bych velice poděkovat vedoucímu diplomové práce Mgr. Martinu Fafejtovi, Ph. D., za odborné vedení, cenné rady, připomínky a především také trpělivost, díky čemuž jsem byl schopen tuto práci napsat. Dále bych rád poděkoval všem mým participantům, kteří mi svou nesmírnou ochotou umožnili tento výzkum zrealizovat.

Drag queens v České republice a jejich pojetí genderu

Anotace

Tématem této práce je pojetí společensky vytvořeného konceptu genderu z pohledu drag queens žijících v České republice. Práce se skládá ze dvou stěžejních částí – teoretické a empirické. Teoretická část pojednává o klíčových termínech pojících se s problematikou genderu a cross-dressingu. Empirická část je věnována přiblížení výzkumné metody a procesu, na jehož základě práce vznikla. Výzkum, který proběhl formou polostrukturovaných rozhovorů, přinesl zásadní informace o pojetí genderu, tak jak jej vnímají čeští drag performeři.

Klíčová slova

Drag, drag queen, gender, genderová identita, performativita

Drag Queens in the Czech Republic and Their Concept of Gender

Annotation

The theme of this essay is the conception of a socially created concept of gender from the view point of drag queens living in the Czech republic. This paper consists of two major parts – theoretical and empirical. The theoretical part talks about the lead terms related to the issue of gender and cross-dressing. The empirical part is dedicated to the chosen approach and process, on which the base of this essey was build on. The research, which was carried out by the form of semistructured interview, brought the essential informations about the conceptions of gender viewed by the czech drag performers.

Key words

Drag, Drag Queen, Gender, Gender Identity, Performativity

OBSAH

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Gender	9
1.1 Genderové role	11
1.2 Genderové stereotypy	13
1.3 Internalizovaná homofobie	15
2 Pohlaví	16
3 Queer	19
4 Cross-dressing	20
4.1 Drag	22
4.2 Travesty	24
4.3 Drag vs. Transgender	26
II. EMPIRICKÁ ČÁST	29
5 Výzkumný problém a cíl výzkumu	29
5.1 Výzkumné otázky	30
5.2 Představení participantů	31
5.3 Etika výzkumu	32
6 Metodologie výzkumu a zpracování dat	33
6.1 Kvalitativní výzkum	33
6.2 Narativní a biografický výzkum	34
6.3 Polostrukturovaný rozhovor	34
6.4 Zpracování a analýza dat	35
7 Představení výsledků výzkumu	36
7.1 Limity výzkumu	42
ZÁVĚŘ	43
POUŽITÉ ZDROJE	45
Literatura	45
Provedené rozhovory	48
Seznam obrázků a jejich zdroje	49

ÚVOD

Tato práce se zabývá drag queens žijícími v České republice a jejich pojetí genderu a genderových kategorií jakožto sociálních konstruktů. Drag představuje v českém prostředí vcelku novou a stále se rozvíjející formu cross-dressingu, která má velice blízko k více známému travesty. Avšak právě na rozdíl od travesty nespočívá drag vystupování v napodobování či přímo parodii již existující a především známé osobnosti. Obecně lze říci, že se jedná o styl performativního umění, které může mít řadu podob a může se mu věnovat kdokoliv, bez ohledu na pohlavní a genderovou identifikaci. Přestože se v českém prostředí jedná o poměrně nový fenomén, který se zde v nynější podobě začal vyskytovat teprve před několika lety, v zahraničí se tato forma umění těší široké oblibě dokonce i u mainstreamové (heteronormativní) společnosti. To je způsobeno především popularitou amerického soutěžního pořadu pro drag queens *RuPaul's Drag Race*¹, díky kterému se dragu začala také věnovat většina mých participantů.

Cílem práce je zjistit jakým způsobem přistupují drag performeři k problematice genderu. Konkrétně jak drag ovlivnil jejich postoje k genderovým identitám a stereotypům, které mají na majoritní společnost až svazující vliv v podobě heteronormativity. Provedený výzkum sleduje rozmanité formy genderové reprezentace a identifikace, které drag nabourává a překračuje. Pozornost je věnována jak konkrétním genderovým identifikacím performerů *in*

¹ Soutěžní reality show, kterou od roku 2009 uvádí komerčně nejúspěšnější americká drag queen RuPaul Andre Charles, která byla již několikrát oceněna cenou Emmy (Titlbach 2022).

*and out of drag*², tak způsobům uchopení genderových rolí, které během svých vystoupení zosobňují či dokonce narušují.

Práce vznikla v reakci na rozšiřující se povědomí o tomto netradičním stylu umělecké tvorby, který má v mnoha případech daleko hlubší význam, než jen umělecké vybytí a možný zdroj příjmů. Tím, jaký vliv může mít drag na jedincovu osobnost a jeho vnímání sebe sama, se budu dále zabývat v představení výsledků výzkumu v závěru práce.

Výzkum provázející tuto práci byl veden narativní formou prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s celkem šesti participanty. Získaná data byla následně analyzována a interpretována metodami blíže popsány v empirické části práce.

Je třeba upozornit, že interpretace dat prezentovaných ve výsledcích výzkumu se odvíjejí od osoby autora, tedy od jeho genderové identity, sexuální orientace a sociálního prostředí. Pokud by byla data interpretována například heterosexuální *cis*³ ženou, či pansexuálním transgender mužem, bylo by nejspíše dosaženo odlišných výsledků. To je však daň, kterou se sebou přináší kvalitativní výzkum.

² Tento anglický slovní obrat používaný drag performery označuje chvíle, kdy je daný jedinec nalíčený/převlečený v dragu (in), a kdy je ve svém běžném oděvu bez makeupu (out).

³ „Lidé, kteří se cítí být v souladu se svým pohlavím a genderovou identitou. Například muže, který se jako muž identifikuje a toto pohlaví mu bylo přiděleno po narození, označujeme jako cis muže“ [Titlbach 2022:42].

I. TEORETICKÁ ČÁST

Pokud se zde budeme zabývat problematikou genderu a cross-dressingu, je zásadní si nejprve jednotlivé termíny, se kterými budeme dále pracovat, řádně vymezit a definovat. To považuji za důležité především protože, v jednotlivých definicích stále panuje jistý nesoulad či dokonce zmatek. O dostatečný výklad stěžejních termínů se nyní pokusím v následující teoretické části mé práce.

Gender

Koncept genderu, tak jak jej chápeme dnes, se zformoval jakožto analytická kategorie, která vyjadřovala rozdíly mezi biologickými pohlavími a způsoby, jakými jsou vykonávána a naplňována. Přičemž jsou tyto druhy jednání rozděleny na buďto maskulinní či femininní (Pilcher, Whelehan, 2004:56). Zjednodušeně by se dalo říci, že gender představuje sociální stránku biologického pohlaví jedince. Tato sociální stránka v sobě obsahuje konkrétní představy a očekávání o roli, kterou bude jedinec ve společnosti s různou úspěšností (konformitou) naplňovat. Genderovým rolím a konformitě při jejich naplňování se budu věnovat podrobněji níže. Fafejta (2016) popisuje gender jako tu stránku člověka, která se nepojí k fyzickému či tělesnému, ale naopak představuje zvnitřněné, naučené chování, styl oblékání, sebezprezentaci, a dokonce i způsob myšlení. Nejedná se tedy o žádný neměnný, přirozeně daný fakt striktně se odvíjející od pohlaví, ale o sociálně konstruovanou instituci.

Z tohoto již může být jasné, že gender, obdobně jako i samotné pohlaví, nemusí nutně existovat pouze v binárním rozdělení na mužský a ženský, přesto však má své "limity", které pramení z jeho podstaty, jakožto sociálního konstruktů vytvářeného společností. Za

legitimně uznávanou genderovou identitu může tedy být považováno pouze to, co si daná společnost dokáže představit a následně také přijmout, proto není tak úplně možné se identifikovat za cokoliv, co nezapadá do onoho binárního rozdělení genderu, tak jak jej známe v naší euroamerické kultuře.

Lidé se mohou ale také nemusejí plně identifikovat a následně prezentovat s genderem, který je po nich na základě jejich pohlaví očekáván. Svobodou volby genderové, sexuální i pohlavní identity se zabývají tzv. queer studia (viz. níže). Člověk tedy spíše, než aby byl svým genderem, se kterým se identifikuje, svůj gender aktivně vykonává. Judith Butler k tomuto píše: *“O identifikaci – a to je důležité – nikdy nelze říci, že k ní došlo, identifikace nenáleží do světa událostí. Identifikace je neustále zpodobována jako vytoužená událost nebo výsledek, avšak této události či tohoto výsledku nakonec nikdy není dosaženo, identifikace je fantazmatická inscenace oné události”* [Butler 2016:147]. Tuto myšlenku vykonávání či vytváření genderu formulovala mimo jiné také Simone de Beauvoir se svým proslulým výrokiem: *„Člověk se ženou nerodí, ale spíše stává“* [de Beauvoir 1972:295, přeloženo z ang]. Butler (2004) také podotýká, že gender není tak úplně něco, čím člověk „je“ ani něco, co člověk „má“. Gender je prostředek, kterým produkce a normalizace maskulinního a femininního nabývá podoby společně s obecnými představami o hormonální, chromozomální a performativní stránce osobnosti, kterou gender zastupuje. Už jen z toho, že lidé musejí svůj gender neustále vykonávat/předvádět, je patrné, že gender není nic statického, neměnného či univerzálního a nelze jej brát jako jev vykládaný napříč různými kulturami a společnostmi jednotně. Podoba konformně vykonávaných genderových očekávání se v různých sociokulturních prostředích

značně liší, a především neustále vyvíjí v souladu se změnami sociálních norem ve společnosti. Tyto změny mohou přijít postupně společně se společenským vývojem, nebo mohou nastat rychle a nárazově (například protesty za práva žen tzv. *feministické vlny*⁴). Je tedy patrné, že gender prostupuje všemi aspekty společenského života jednotlivce, a to již od samotného narození až do smrti. Je to něco, podle čeho se můžeme orientovat v různě spletených sociálních interakcích něco, podle čeho připisujeme lidem určité atributy, vlastnosti a vzorce chování, které od nich budeme, na základě genderových rolí předpokládat a také vyžadovat.

Genderové role

Genderové role a jejich naplňování jsou hlavním faktorem, podle kterého dochází ke zvnitřnění společenských očekávání a pravidel, která jsou na individuum kladena, na základě pohlaví, které mu bylo při narození přiděleno. Projevují se v takřka veškerých sociálních interakcích a v sociálním prostoru obecně. *„Gender, tak jak je vnímán ostatními, se nazývá genderová role. Tyto dva koncepty jsou navzájem provázány už jen tím, že většina lidí vyjadřuje vnímání sebe sama svým oděvem, chováním a činnostmi. Oblečení je hlavním symbolem genderu, který umožňuje ostatním lidem okamžitě identifikovat jedincovu genderovou roli [...] pro většinu lidí je jejich genderová identita, genderová role a všechny jejich symbolické manifestace genderu shodné“* [Bullough 1995:132

⁴ Pilcher a Whelehan (2004) popisují tuto analogii vlny, jako pozorovatelný vzestup a útlum feministického hnutí napříč devatenáctým a dvacátým stoletím. První vlna feminismu (přibližně okolo roku 1910 ve Velké Británii a USA) se týkala především legislativní nerovnosti, která neumožňovala ženám volit, vykonávat určitá povolání a mít tak možnost vlastního příjmu a vlastnění majetku. Cílem druhé vlny byla liberalizace od patriarchální společnosti, a celková reprezentace žen a ženského těla.

přeloženo z ang.]. Tuto shodu genderové identity/role a biologického pohlaví jedince předpokládá tzv. *heteronormativní konsenzus*⁵.

Jedná se o sociálně konstruovaná, neformální a nepsaná pravidla, ale i přes to jsou však společensky vymahatelná. Na jedince veřejně se nechovajícího podle jemu připisované role, bude pohlíženo jako na podivína či dokonce devianta. Projevy genderové nekomfortnosti mohou mít celou řadu podob (např. nevhodný druh oblečení, emocionální projevy, sexuální preference či dokonce povolání), a společnost bude mít ve většině případů snahu jim zabraňovat nebo alespoň předcházet. Na jedince odchylovící se od heteronormativních genderových rolí jsou tedy vytvářeny různé formy nátlaku s cílem napravení této odchylky a znovuzavedení společenské normy. Butler (2004) k tomuto zmiňuje, že otázka toho, jaké je to stát mimo normu sebou přináší jistý paradox, protože pokud norma definuje sociální prostředí a situace, a tím je normalizuje, tak tedy „být mimo normu“ je jistým způsobem definováno ve vztahu právě k této normě. Být tak „ne úplně maskulinní“ a „ne tak úplně femininní“ je stále chápáno exkluzivně v rámci našeho chápání toho, jak má maskulinní a femininní vypadat.

Genderové role jsou lidem připisovány mnohdy ještě před jejich samotným narozením, tedy ve chvíli, kdy je rodičům oznámeno pohlaví plodu, v ten moment začne být dítě vychovááno v jedné z tradičních genderových rolí. Tuto praxi popisuje také Bullough (1995), když jsou v naší společnosti chlapci v porodnicích často zakrývaní modrými dekami a dívky růžovými. A přestože víme, že

⁵ Očekávání heterosexuální orientace, tradičních genderových rolí a identifikací jakožto jediného správného a přirozeného způsobu existence v binárně rozdělené genderové společnosti na femininní a maskulinní (Fafejta 2016).

tyto barvy jsou takto používány teprve od začátku tohoto století, ta správná barva umožňuje porodnímu personálu a rodině dítěte začít se socializací do genderové role již od dne narození. Jak zmiňuje Fafejta (2016): taková výchova dětí, která by nepočítala s heterosexuální orientací a s jednou ze dvou tradičních genderových rolí zkrátka není možná, neboť jí okolí není schopno pochopit a pracovat s ní.

Genderové stereotypy

S genderovými rolemi se úzce pojí také jejich stereotypizace, tedy připisování a očekávání konkrétních *stereotypů*⁶, tedy představa pevně připsaných rolí, vlastností a setů chování, vycházející z příslušnosti k jedincově genderové roli a pohlaví. Ellemers (2018) se o genderových rolích vyjadřuje jako o předpokladech založených na binární kategorizaci, skrze kterou porovnáváme muže a ženy a upevňujeme všemožné kontrasty mezi nimi, čímž přispíváme k tvorbě a zachování genderových stereotypů.

Ve své podstatě se zakládají na neopodstatněných konotacích, které mohou mít na (nejen) genderově nekonformní individua negativní dopad v podobě následného nátlaku okolí na požadovanou konformitu. Pro běžnou (heteronormativní) populaci však představují jakýsi návod, který jim napomáhá zorientovat se v rozličných sociálních interakcích. Lidé tedy nemusejí jednotlivé situace, do kterých se dostávají nesčetněkrát za den opakovaně konstruovat, a jednají spíše automaticky bez nutnosti hlubšího uvažování. *„Stereotypy obecně a genderové stereotypy konkrétně mohou být užitečné, když se vyskytne potřeba rychle odhadnout, jak se neznámá individua budou*

⁶ „Stereotyp [je] velmi stabilní prvek ve vědomí, resp. psychický a přeneseně i soc. mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů, ovlivňující názory, mínění, postoje i chování“ [Tomek, 2018].

nejspíše chovat [...]. Nicméně samy tyto funkce činí stereotypy mnohem méně užitečné při odhadování přesného potenciálu nebo posouzení rozhodujících charakteristik konkrétního individua. [...] Genderové stereotypy zveličují vnímané důsledky kategorizace lidí podle jejich genderu a nabízejí zjednodušující pohled na realitu“ [tamtéž:19.5 přeloženo z ang.]

Genderové stereotypy se týkají jak osobnostního charakteru (aktivní, racionální muži jako živitelé a hlava rodiny VS. pasivní, emocionální ženy starající se o děti a domácnost), tak i fyzického vzhledu a sebe prezentace – především styl oblékání např. druhy oblečení striktně vyhrazené pouze pro ženy (sukně, boty na podpatcích atd.). Samy o sobě tyto normy nemají žádný objektivní základ (těžko nalezneme logický důvod, proč je například v naší společnosti pro muže nepřijatelné obléct si sukni) a jsou naopak historicky vytvářeny sociokulturním prostředím. Pilcher a Whelehan (2004) k tomuto připomínají, že ke správnému pochopení stereotypů je zapotřebí je vnímat nejen jako názory existující v něčí konkrétní mysli, ale také jako představy vyskytující se na kolektivní úrovni. Genderové stereotypy tedy můžeme chápat jako standardizované očekávání spojované s osobami čistě na základě jejich genderové identity. Takováto očekávání mohou být negativní i pozitivní, fakticky podložená či zcela milná, a tedy do jisté míry pravdivá a nepravdivá. Síla stereotypů spočívá v tom, do jaké míry na jejich základě jednáme s lidmi, kterých se daný stereotyp týká. Jestli takového jedince vnímáme především skrze daný stereotyp, nebo jakožto konkrétní a jedinečnou osobnost.

Internalizovaná homofobie

Původní termín homofobie je již obecně známý termín, se kterým se můžeme setkat zcela běžně, avšak její internalizovaná podoba je o něco méně se vyskytující jev. Jedná se o zvnitřnělé heteronormativní představy neheterosexuálních osob o tom, jak by se ostatní neheterosexuální osoby měly prezentovat. Zjednodušeně tedy můžeme říci, že jde o homofobii přicházející (nejen) od homosexuálních osob. Jako příklad si zde můžeme uvést důraz homosexuálních mužů na svou maskulinitu s cílem jejich akceptace širší společností, ve které jsou i nyní gayové stereotypizováni jako femininní/zženštilí. Internalizované homofobní chování takovýchto mužů by tedy vypadalo jako odsuzování femininně se prezentujících gayů. V takovýchto případech se můžeme setkat s argumenty ze strany heteronormativních gayů, že se pokoušejí o všeobecné společenské uznání a respekt, a toto jim oni „zženštilí“ gayové kazí. Bullough (1995) přibližuje internalizovanou homofobii skrze výpověď homosexuálních mužů, kteří tvrdí že ať je muž heterosexuál či gay, nošení ženských šatů a projevování se femininně je něco, co jejich maskulinitu zcela zkompromituje. Ztrácejí tak svou moc vycházející z jejich mužství a jsou narušovány jejich tak střežené role a postavení ve společnosti, která tak lpí na rozdělování světa na mužský a ženský.

Při mém výzkumu s drag performery jsem na téma internalizované homofobie narazil téměř u každého z participantů, kteří se s takovýmto chováním podle vlastních slov setkávají celkem běžně. Hned při mém prvním rozhovoru se mi můj participant svěřil, že projevy internalizované homofobie zažívá především skrze sociální sítě, kde se setkává s komentáři jako např. P1: „*Takový jako seš ty jsou důvod, proč nás jako gaye nechcou akceptovat*“ a „*seš ostuda pro českou*

LGBT komunitu“. To však v tomto kontextu není nic překvapivého, vždyť samotný drag je postaven na boření genderových stereotypů a expresivním vyjádření femininity, což může u řady lidí vyvolávat silné reakce, v tomto případě vesměs negativní.

Pohlaví

Pokud je gender brán jako nehmatatelná, sociálně konstruovaná část lidské identity, pak pohlaví představuje část tělesnou, fyziologickou a hmatatelnou. „*Pohlaví odkazuje k biologickým rozdílnostem mezi ženami a muži, kdežto 'gender' znamená praktikování femininity nebo maskulinity v sociálních vztazích*“ [Hird 2000:348 přeloženo z ang.]. Pohlavní charakteristiky, podle kterých jsme schopni rozpoznat, jaké pohlaví má náhodný jedinec, mají mnoho podob, proto jsou rozdělovány na tzv. *primární a sekundární pohlavní znaky*⁷. Při téměř naprosté většině sociálních interakcí s druhými lidmi se řídíme podle sekundárních pohlavních znaků a to především z toho důvodu, protože zkrátka nekontrolujeme, zda má daný člověk odpovídající rozmnožovací orgány, které bychom u něj očekávali. Z tohoto důvodu můžeme pohlaví jedince do jisté míry pouze předpokládat. Konečné určení pohlaví se nejběžněji provádí na základě primárních pohlavních charakteristik, to ovšem může být problém u *intersexuálních osob*⁸ či u osob s netradičním chromozomálním vybavením. Chase (1998) uvádí, že jistá forma morfologické „anomálie“ se vyskytuje při každém stém

⁷ Primární pohlavní znaky představují vnější a vnitřní pohlavní/rozmnožující orgány, se kterými se jedinec již narodí např. varlata/vaječníky.

Sekundární pohlavní znaky jsou rysy objevující se během puberty např. vousy, mužský „ohryzek“, tvar prsou a boků u žen atd (NZIP.CZ online cit. 17. 1. 2022).

⁸ „Do kategorie intersexuál jsou řazeni jedinci, kteří na genitální, gonadální, chromozomální, hormonální a/nebo reprodukční úrovni nesplňují kritéria, na základě kterých euroamerická společnost a medicína určují mužství a ženství jedince“ [Fafejta 2016:165].

porodu, avšak pouze při každém tisícím je rozvinutá v takové míře, že je zjištěna a nastoluje otázky ohledně skutečného pohlaví dítěte.

Komplikace při otázce pohlaví také vyvstávají u transgender osob, které při změně své genderové identity také často podstupují i operativní a hormonální změnu svého fyzického pohlaví. Zde vyvstává otázka, zda mohou být např. transgender ženy považovány za “stoprocentní ženy“, není totiž jasné, podle kterých kritérií při určování pohlaví je vhodné se v takovýto moment řídit. Transgender ženy po kompletní operaci na změnu pohlaví totiž vykazují tělesné, hormonální a především genderové femininní znaky. Ovšem nikdy nebudou schopny menstruace nebo těhotenství, ale to ženy po menopauze také ne, a přesto není pochyb, že by nebyly „pravými“ ženami. Podle Hird (2000) jsou to právě intersexuální osoby a transgender lidé, kteří nabourávají domnělou binaritu dosud zastávaného dvojpohlavního modelu determinujícího celý lidský život.

Je tedy důležité zmínit, že pohlaví, podobně jako gender, neexistuje pouze v binární opozici muž a žena (XY a XX). Jak dále vysvětluje Butler (2015): Kategorie pohlaví obsahuje rozličné prvky, funkce a chromozomální/hormonální dimenze, které již nepůsobí v binárním rámci, který považujeme za samozřejmý. Právě tím, že existují různé výjimky a netradiční tělesná uspořádání, se nám otevírá možnost lépe pochopit, jakými způsoby se konstituuje obyčejný žitý svět pohlavních významů. A právě díky tomuto „jinému a divnému“ můžeme vidět, jak je tento samozřejmý svět pohlavních kategorií zkonstruovaný, a že jej tedy můžeme konstruovat i jinak. Což tedy znamená, že i zdánlivě tak přirozená kategorie lidské osobnosti jako je pohlaví se skládá z řady aspektů, které mezi sebou nemusejí nutně

vždy být v naprostém (tedy očekávaném a předpokládaném) souladu. „*Dvě pohlaví nikdy nebyla dostačující k popsání lidské rozmanitosti. Ne v biblických dobách a ani ne dnes*“ [Fausto-Sterling 2018. online, přeloženo z ang.]. Pokoušet se tedy o zařazení všech lidských bytostí do dvou pohlavních kategorií pouze na základě biologických měřítek již nemůže být plně přijatelné. „[...] *imperativ, který přikazuje, abychom byli nebo abychom se stali „pohlavně rozlišenými“, vyžaduje diferencované vytváření a regulaci mužské a ženské identifikace, jež není zcela důsledná a nemůže být zcela vyčerpávající*“ [Butler 2016:250]. Je tedy zapotřebí nepracovat s pohlavím a pohlavní identitou jako s něčím statickým a biologicky daným, ale naopak obdobně jako v případě genderu, se spíše sociálně konstruovaným, dynamickým a tvárným aspektem lidské osobnosti. V tomto ohledu se například Ainsworth (2015) zdá být oprávněně skeptická, a podotýká že i přes snahu aktivistů ze strany *LGBT+ komunity*⁹, kterým se podařilo do jisté míry zjemnit přístupování majoritní společnosti k neheterosexuálním sexuálním orientacím, genderu a genderovým rolím, zůstává nadále pohlaví pod intenzivním nátlakem, směřujícím ke konformitě onoho binárního modelu.

⁹ Jedná se o akronym spojující slova lesba, gay, bisexuál, transgender a queer nebo také „questioning“ (tedy lidé, kteří si svojí orientací či identitou nejsou dosud jisti). Znaménko „+“ na konci představuje další možné méně zastoupené (či nové) identity např. intersex a asexuál (The Lesbian, Gay, Bisexual & Transgender Community Center, online, cit. 16. 1. 2022). Vyvstává však problém, zda lze tuto skupiny lidí, které spojuje jejich neheterosexuální orientace/genderově nekomfortní identita, legitimně označit za komunitu v pravém smyslu slova, tak jak ji popisuje například Keller (1995), tedy jako sociální útvar charakterizovaný specifickým typem meziosobních vztahů mezi členy, a také jistým postavením navenek v rámci širšího sociálního prostředí.

Queer

Pojem queer byl původně používán jako homofobní nadávka pro neheterosexuální osoby, které veřejně projevovaly svou sexuální orientaci či genderovou identitu. Později jej však přejali aktivisté za práva LGBT+ komunity a do značné míry jej oprostili od jeho dřívější negativní konotace. *„Časem začal být termín používán pro jakoukoli identitu, která vybočuje z heterosexuálních očekávání, a s termínem queer se začali ztotožňovat lidé, kteří s heteronormativitou nesouhlasili a chtěli žít mimo její mantinely“* [Fafejta 2016:193]. Pilcher a Wheleham (2004) mluví o tomto přivlastnění přímo jako o radikální deklaraci gay a lesbické viditelnosti, která přímo vedla k oslavě a validaci osob, dříve považovaných za sexuální vyvrhely. Queer se stal záměrně provokativním politickým postojem k tématům sexuální a genderové identity, sebe prezentace a celkově k diskurzu očekávané heterosexuality a heteronormativity.

Queer tedy svým odmítáním daných rigidních norem a očekávání spojených jak se sexualitou, tak i genderovou/pohlavní identitou, umožňuje lidem svobodně svou odlišnost prezentovat, a zároveň se neomezovat pouze na již dané kategorie. *„Queer teorie zpochybňuje užitečnost genderově binárního rozdělení a přezkoumává jeho roli v centralizaci heterosexuality. [...] Queer teoretikové, společně s queer politickými radikály se pokoušejí zbořit přirozenost genderu, s cílem o decentralizaci heterosexuality jakožto privilegované identity“* [Pilcher, Whelehan, 2004:130, přeloženo z ang.]. Onou přirozeností genderu se v tomto kontextu myslí automatické předpokládání genderu a genderové identity, se kterou se jednotlivá osoba identifikuje. K takovýmto předpokladům dochází především na základě představy, že by jedincova genderová identita měla být v souladu

s jeho biologickým pohlavím, tedy alespoň s takovým pohlavím, které mu bylo při porodu na základě určitých tělesných charakteristik přiděleno. Jedná se tedy o přirozenost pouze domnělou, protože již víme, že gender nevychází z oné tělesné podstaty, a nemusí se s ní tedy ani shodovat.

Cross-dressing

Jde o zastřešující termín pro různé formy oblékání a celkově stylizování se do vzhledu odlišného genderu, než se kterým se cross-dresser (jedinec provozující cross-dressing) identifikuje. „[Cross-dressing] je záměrné a uvědomělé oblékání takového oblečení, které je v oné konkrétní společnosti považováno za doménu opačného pohlaví, obvykle s cílem vytvoření obrazu sebe sama jakožto jedince opačného pohlaví“ [Suthrell 2004:17 přeloženo z ang.]. Takovému jednání může být prováděno z různých důvodů a za různým cílem. Patří sem především jednání za účelem profesního vystupování (drag a travesty), pobavení založené na zřejmé satíře/parodii (tuto formu cross-dressingu blíže popisuje Bullough (1995), kdy se komediální herci stylizují do absurdní postavy neatraktivní ženy, a divákům je tedy jasné, že se jedná o pouhou karikaturu, avšak i takovému jednání jistým způsobem nabourává tradiční představy o genderových rolích), vlastního sebeuspokojení (to může nabývat podoby naplňování sexuální touhy) a řady dalších. Bullough k tomuto dále dodává, že cross-dressing jednání hrálo v různých kulturách poměrně významnou roli. Jako příklad uvádí tzv. *two-spirit people*¹⁰, což byly (z

¹⁰ Tento termín nahradil zastaralé označení *berdache*, které se užívalo pro osoby příslušející k původním obyvatelům Ameriky, kteří nezapadali do genderových a sexuálních norem euroamerické kultury. Tento termín sebou přinášel negativní konotace spojené se sexuálním jednáním a genderovými normami, a proto od něj antropologie a další humanitní vědy ustoupily (de Vries 2009).

pohledu euroamerické kultury) genderově nekonformně vystupující jedinci v různých kulturách původních obyvatel Severní Ameriky, kteří plnili specifické rituální role.

Jako cross-dressing můžeme považovat i dětské hry na konkrétní povolání nebo členy rodiny, samozřejmě pokud je předstíraná osoba jiného pohlaví než toto dítě např. když si malý chlapec půjčí matčiny boty, z deky si udělá šaty a napodobuje tak svého rodiče.

Cross-dressing však není žádný pevně stanovený termín, existuje celá řada případů, kdy je oblékání šatů spojovaných s jiným genderem považováno za naprosto běžné. Zde mají větší míru benevolentnosti jednoznačně ženy (femininně se prezentující osoby), u nich je mnohem více společensky přijatelné, pokud nosí obleky, uniformy nebo například řemeslnický úbor. Dalo by se říci, že v dnešní době mohou ženy nosit jakékoliv oblečení, aniž by to u jejich okolí vyvolalo negativní reakce. Na muže je společnost v tomto ohledu znatelně přísnější, je totiž pouze jen několik málo situací, při kterých je pro muže společensky přijatelné, aby si oblékl kus oděvu/doplňku běžně spojovaného se ženami a jeho mužství tím nebylo zpochybněno (tolerovaná jsou například již zmíněná komická vystoupení ztvárňující karikaturu ženy, či dramatický makeup u členů rockových kapel). Z tohoto důvodu je cross-dressing spíše spojován s muži oblékajícími se jako ženy nežli naopak.

Celý význam cross-dressingu je založený na tom, že je oblečení a další stylistické doplňky (makeup, účesy, nalakované nehty) genderované, tedy spojované s konkrétním genderem a zapovězené jiným. Takovéto společenské normy se však stejně jako společnost sama neustále mění, a napříč kulturami se rozcházejí. Například boty

na podpatku byly původně určeny pro muže. Permentier (2016) ve svém článku zmiňuje především francouzské panovníky 17. a 18. století, jako byl Ludvík IX se svými rudými podpatky, které tehdy představovaly symbol urozenosti. Teprve v polovině osmnáctého století začala být obuv genderována, a vysoké podpatky připadly ženám.

Samotný termín je však do jisté míry emočně zatížen, a bývá používán jako hanlivé označení pro genderově nekonformní osoby, či pro jedince provozující cross-dressing za účelem sexuálního uspokojení (tedy „úchylky“), z tohoto důvodu jsou spíše používány termíny pro konkrétní způsoby cross-dressingu, ty nejzásadnější pro tuto práci se pokusím popsat níže.

Drag

Drag je jednou z více mainstreamově známou, a ve světovém měřítku také nejspíše nejčastější formou cross-dressingu. Jedná se o formu uměleckého projevu, tradičně spočívající ve vystupování v převleku (in drag) za opačné pohlaví. V moderním pojetí může však alternativní drag vypadat tak, že se vystupující performer nepokouší vypadat jako žádné konkrétní pohlaví, to zjednodušeně znamená, že jeho drag nevykazuje žádné nebo naopak různé vizuální prvky spojené s genderovými reprezentacemi. Drag je tedy především způsob uměleckého sebevyjádření, které ovšem zdaleka není jednotné. Jak uvedly mí participanty – P3: „[...] v dragu máš podle mě rozšířenější tu tvorbu a máš tam ty cesty a můžeš dělat jakoby cokoli.“ P5: „[...] v dnešní době drag už není vyloženě o tom vypadat jako opačný pohlaví ale drag si spíš hraje s tím genderem, a pro mě je to taková manifestace mojí femininity“.

Můžeme zde narazit na umělkyně/umělce, kteří vystupují převážně jako *lipsync*¹¹ tanečníci, komici či dokonce zpěváci se svou vlastní hudební tvorbou. Dle mých participantů může člověk s dragem dělat ve své podstatě cokoliv, důležité je, aby to bylo energické a především zajímavé pro diváky. Kromě bavičů zaujímají drag queens v LGBT+ komunitě také důležité místo v reprezentaci této komunity. Esther Newton (1972:3) v tomto kontextu připisuje dragu takovou váhu, kdy přímo píše: „Profesionální drag queens jsou tedy profesionálními homosexuály, reprezentují ono stigma gay světa.“ [tamtéž]. Podle ní jsou tedy drag queens zdrojem jakéhosi znevážení/pokřivení (nejen) genderových rolí a hodnot. Toto narušování heteronormativity za pomoci dragu je však velice komplexní, a úspěšná drag queen musí toto „umění“ dostatečně ovládat a chytře jej podat publiku.

Drag bývá na rozdíl od ostatních druhů cross-dressingu nejčastěji spojován s homosexuálně se identifikujícími muži, kteří vystupují v převleku za ženy. Je však důležité zmínit, že drag může dělat kdokoli nezávisle na pohlaví, či genderovou identitu, a zároveň také není pravidlem, že by drag měl pouze podobu vystupování za femininní personu. Tak zvaný Drag King, je performer vystupující naopak maskulinně (často zde můžeme vidět jisté prvky kritiky *hypermaskulinity*¹²), přičemž na tomto poli dominují především osoby identifikující se za ženy. V České republice se však bohužel, zřejmě pro jeho poměrně nové místo na gay scéně, s Drag Kings zatím moc nesetkáme. S představou, že drag může vykonávat každý polemizuje

¹¹ Nejčastěji taneční vystoupení, při kterém vystupující performer pohyby ústy předstírá zpěv, napodobuje původního interpreta písně. Přičemž do vystoupení vnáší něco vlastního a nového, co obecenstvo neočekává (Newton 1972:44).

¹² Jedná se o extrémní formu maskulinní genderové prezentace spojenou s násilím, glorifikací nebezpečí a hazardního chování, neprojevení emocí a často i misogynií – hrubé až nenávislné chování vůči ženám (Vokey a kol. 2013).

již zmíněná Newton, která tvrdí že samotný drag je definován jako queer aktivita sama o sobě, a kdokoliv kdo jej vykonává profesionálně/seriózně musí tedy logicky být jistým způsobem také queer. Zde je důležité vzít v potaz oněch 50 let, které uběhly od vydání její práce. Dnes se můžeme setkat i se cis heterosexuálními ženami, které se vystupují jako drag queens, tedy femininní osoby vystupující pod femininní personou. V tomto případě můžeme těžko označit dané chování za queer jednání, i když z něj vlastně vychází.

Počet osob v České republice aktivně provozujících, tedy veřejně vystupujících, drag se podle výpovědí mých respondentů aktuálně pohybuje okolo 20, přičemž se toto číslo stále zvyšuje. Jenom za rok 2021 přibyla „další generace“ mladých drag queens, které začaly mít svá první vystoupení teprve nedávno. Tyto mladé performerky (ženský rod zde používám z toho důvodu, že ony samy o sobě často mluví v tomto rodě, především když se odkazují na svou drag personu) tedy tvoří již třetí generaci českých drag queens, přičemž ta první se zde objevila zhruba před 4 roky.

Travesty

V České republice mnohem známější a dalo by se říci i tradičnější forma cross-dressingu je právě travesty. Na první pohled by se mohlo zdát, že travesty a drag jsou jedna a ta samá věc, avšak samotní performerři by s tímto výrokiem hlasitě nesouhlasili. Travesty umělkyně se vyznačují tím, že vystupují za známé, a hlavně již existující ženské osobnosti, především populární zpěvačky či herečky. „[...] napodobují ženské umělkyně, které jsou (1) obecně známé, (2) mají silný individualistický a způsobilý styl, a (3) jsou oblíbené v gay komunitě. Jinými slovy, to [napodobování slavné ženské postavy] performerovi poskytuje formu, kterou může přijmout, a/nebo proti které může jít. Pokud je

tento performer dosti zdatný, nejenže právě stvořil rozeznatelnou ženskou podobu, ale může přijímat divácké uznání oné osobnosti" [Newton 1972:48 přeloženo z ang.]. Hlavním faktorem těchto vystoupení je pobavení publika, kterého je dosaženo napodobováním určité osobnosti, cílem je tedy publikum pobavit a rozesmát. Různé formy travesty chování může nalézt například také v divadelních představeních. Purvis (2009) jako příklad zmiňuje divadelní hry v dobách Williama Shakespeara, kdy byly určité ženské role v jeho představeních speciálně vyhrazeny pro mužské travesty.

Na travesty show je také zajímavé, že na nich objevíme především heterosexuální diváky ve středním věku a výš. Travesty je totiž, na rozdíl od dragu, poměrně populární na malých „vesnických a maloměstských“ scénách např. v kulturních domech. Většina z mých participantů například vypovědělo že diváky, které najdeme na travesty vystoupeních, na drag show s největší pravděpodobností nepotkáme. Tento jev připisovali mimo jiné historické tradici, kterou zde v České republice má travesty, na rozdíl od dragu, vybudovanou.

Osoby vystupující jako travesty jsou téměř výhradně muži, a to jak homosexuálové, tak i heterosexuálové. Jak již bylo řečeno výše, travesty umělkyně napodobují/parodují konkrétní známou osobnost, a i přes to že mají svá umělecká jména, zpravidla si nevytvářejí svou vlastní originální personu, se kterou pravidelně vystupují. Zřídka kdy se také travesty umělkyně prezentují „jako ženy“, během jejich vystoupení je všem jasné, že se jedná o muže v převleku za ženu, který tak činí pouze pro účely vystoupení. Toto je jedním z nejdůležitějších faktorů rozlišení travesty a dragu. P4: *„Mně přijde, že travesty je jakože haha je tam chlap v paruce a smějete se, a je to jako no hrozně karikatura ženy. Takhle drag rozhodne neberu, nechci dělat žádnou karikaturu. [...] naše drag*

persona je něco úplně jiného, než abychom napodobovali někoho už existujícího.“ Je však důležité podotknout, že ne všichni drag performeři mají na rozlišování mezi dragem a travesty stejný názor P6: *„Za mě je travesty a drag jedno a to samý, je to prostě český pojem. Jako nemůžeš čekat od lidí, že tady tomu budou říkat drag queen, protože ani netušej co to je“.*

Drag vs. Transgender

Z toho všeho, co již bylo uvedeno výše, může být nyní zřejmé, že věnování se dragu (či jiné formě cross-dressingu) a být transgenderovou osobou jsou dvě zcela rozdílné věci, které se však nikterak nevylučují. Tím se tedy rozumí, že drag může provozovat i transgender osoba, která již prošla různými kroky své *tranzice*¹³. Můžeme se tedy setkat s transgender muži, kteří jakožto drag queens vystupují se svými femininními alter egy. Jde tedy o osoby vychovávané v ženské roli, kteří později v životě podstoupili tranzici do role mužské, avšak během svých vystoupení ztvárňují opět roli ženskou (samozřejmě v jiné, téměř až afektované podobě). Takovíto lidé se však mohou setkávat se situacemi, kdy fakt že nadále provozují drag zapříčiňuje, že jejich transgender identita není okolím brána zcela vážně. V takovéto situaci se ocitla i jedna má participantka, která se na základě toho, aby byla brána za plnohodnotnou ženu, rozhodla přestat se při svých vystoupení prezentovat jako drag queen, namísto

¹³ Jde o proces, který (dobrovolně a dle svých vlastních možností) podstupují genderově nekonformní lidé (především transgender osoby) za účelem dojít vytouženého stavu autentického života v roli jiného pohlaví. Jedná se o medicínský (hormonální terapie, operativní zákroky), společenský (život v roli vytouženého genderu) a úřední (změna jména a pohlaví) dlouhodobý proces, který není pevně daný a je na každém, jaký postup a cíl si při něm zvolí. (Transparent, online, cit. 16.1. 2022).

toho nyní vystupuje jako tzv. *show girl*¹⁴. K tomuto kroku se však rozhodla teprve po započetí svého procesu tranzice.

Na druhou stranu se řada drag performerů může naopak setkávat s reakcemi, kdy je jejich femininní vystupování okolím vykládáno, jako touha po životě v ženské roli (tedy transgender identita). Téměř všichni z mých participantů se s podobnou situací alespoň několikrát setkali, proto zde považuji za vhodné, tyto dvě věci řádně odlišit. Na druhou stranu je však nutno podotknout, že drag či jiné formy cross-dressingu mohou těmto lidem napomoci v uvědomění si své skutečné identity. Toto potvrzuje i Bullough (1995), když hovoří o příležitosti pro muže toužícími stát se ženami „vyzkoušet si jaké to je“ v anonymitě, kterou silný make-up a gay kluby umožňují. Toto mohu na základě výpovědí mých transgender participantek potvrdit. Ty uvedly, že nebýt jejich zkušeností s dragem, nejspíše by si svou identitu uvědomily později, nebo by alespoň déle váhaly se svěřením se svému okolí. P2: *„A pak jsem si vlastně v tom dragu uvědomila, že tak chci vypadat furt, že chci být prostě žena“*.

¹⁴ Jedná se o uměleckou formu vystupování spadající pod drag, s tím že toto označení je více běžné pro cis a transgender ženy za účelem jakéhosi odlišení jejich tvorby od drag queens. Vystoupení v sobě často obsahují prvky burlesque, striptýzu a kabaretu.

Zde v závěru teoretické části bych rád ještě o něco více čtenáři přiblížil, jak může takový drag makeup a převlek vypadat. Proto zde přikládám fotografii pořízenou během prvního rozhovoru, kdy mi při této příležitosti můj participant během téměř tří hodin, vytvořil na obličeji toto přímo umělecké dílo.

Obrázek č. 1: Autor práce nalíčený v dragu jedním z participantů během prvního rozhovoru.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

Předcházející část práce byla zaměřena na představení a vysvětlení nejzásadnějších pojmů, které k danému tématu neoddělitelně patří, a se kterými jsem se během svého výzkumu setkal takřka u všech svých participantů. Díky teoretické části by nyní měla být orientace v dané problematice pro čtenáře snadnější, a umožnit mu co nejlépe se zorientovat v následné prezentaci získaných dat.

V empirické části mé diplomové práce se nejprve pokusím blíže přiblížit hlavní body a cíle provedeného výzkumu, vysvětlím zvolenou výzkumnou metodu a představím výzkumný vzorek participantů. Dále zde budou objasněna a interpretována získaná data, která budou shrnuta ve výsledcích výzkumu v závěru práce.

Výzkumný problém a cíl výzkumu

Ve své práci se zabývám problematikou genderu jakožto sociálního konstruktů z pohledu drag performerů žijících v České republice. Gender obecně se zejména v posledních letech dostal do popředí zájmu širší veřejnosti, a je čím dál více diskutován i prostřednictvím masových médií. Dle mého názoru se tedy jedná o velmi aktuální a v širší společnosti často diskutované téma. Ať se jedná o diskuzi na téma nestandardního dodržování genderových rolí, tedy genderově nekonformní jednání, či o transgender lidech žijících autenticky svůj každodenní život, nebo dokonce snad o osobách s nebinární/genderfluidní identifikací, vždy to u posluchačů vyvolá silné emoce. Ale protože se transgender, nebinární, intersex a další lidé nezapadající do heteronormativního světa v téměř naprosté většině snaží v běžných sociálních interakcích na sebe nijak neupozorňovat, dostávají se do popředí zájmu širší veřejnosti právě

drag performeři, kteří svou odlišnost dávají plně na odívání a aktivně tak narušují tradičně zavedené stereotypy. Jako nejlepší příklad nám v tomto případě poslouží pravidelné anti-gay propagandy ze strany určitých konzervativních politiků v době konání každoroční akce Prague Pride, kde jsou právě drag performeři často vyobrazováni jako „krajně nemorální a deviantní odstrašující případy“. Konkrétně si dovoluji citovat příspěvek Tomia Okamury: *„Gender ideologie tvrdí, že pohlaví je konstrukt a je libovolně volitelné bez ohledu na biologické danosti. Každý ale ví, že existují dvě pohlaví – muž a žena. Ostatní jsou problémy s identitou“* [Okamura, 2021. online, cit. 19. 2. 2022], který zveřejnil na svém instagramovém profilu, společně s fotografií dvou drag performerů.

A protože drag performeři, a to konkrétně drag queens získávají čím dál více pozornosti od majoritní populace, vzal jsem si za cíl prozkoumat, jak se k otázce genderu staví ve svém soukromém i veřejném/profesionálním životě (myšleno při svých vystoupeních). Zaměřuji se především na to, jestli provozování dragu nějakým způsobem změnilo jejich pohled na možné genderové identifikace, dále jestli se jejich vlastní identifikace po čas dragu (líčení, kostým a další úpravy zevnějšku) střídají a jaký je jejich celkový pohled na genderové kategorie, se kterými během svých vystoupení určitým způsobem pracují a do jisté míry je i překračují a překonávají.

Výzkumné otázky

Jak jsem již zmiňoval, drag jakožto jedna z forem cross-dressingu je na území České republiky stále poměrně nová věc. Proto část mých otázek směřovala k motivacím, které mé participanty vedly k tomu, s tímto performativním stylem umění vůbec začít. Další otázky byly směřované především na samotný koncept genderu a genderovou

performativitu v kontextu dragu. Nutno zde podotknout, že výzkum byl prováděn formou polostrukturovaných rozhovorů, tudíž se průběh rozhovorů a kladené otázky do jisté míry u každého z participantů lišily dle konkrétní situace.

Okruhy výzkumných otázek:

- Jaké byly jejich prvotní motivace pro to s dragem začít?
- Co pro ně osobně znamená drag a veřejné vystupování jakožto drag performeři?
 - Jakým způsobem oni sami drag chápou a definují (drag vs. travesty a další formy cross-dressingu)?
- Jakým způsobem drag performeři chápou a vnímají gender jakožto sociální konstrukt?
 - Jakým způsobem se prezentují in a out of drag?
 - Jestli a jak se s dragem změnila jejich genderová identita a celkový pohled na gender.

Představení participantů

Výzkum je založen na celkem osmi rozhovorech provedených se šesti participanty, přičemž se dvěma z nich jsem měl tu možnost opět se setkat a provést druhý rozhovor na doplnění určitých informací. Konkrétně se jedná o osoby, ve věku okolo 24 let (nejmladšímu a nejstaršímu z participantů bylo v době výzkumu 17 a 25 let), vystupující se svým dragem v Praze, kde také až na jednu výjimku všichni momentálně žijí. Čtyři z nich se v době výzkumu identifikovali jako muži a dvě participantky jako transgender ženy, který svou tranzici započaly až poté, kdy začaly vystupovat v dragu. Všechny své participanty jsem kontaktoval prostřednictvím sociální sítě Instagram, na které mají vytvořené účty speciálně pro prezentaci

svého umění (jedná se přeci jenom o vizuální formu umění, tudíž je Instagram zřejmě tou nejvhodnější platformou).

Etika výzkumu

Zachování anonymity participantů v podobných výzkumech je naprostou samozřejmostí. Z tohoto důvodu ve své práci neuvádím ani umělecká jména svých participantů, přestože většina z nich uvedla, že by s tím problém neměli. Namísto toho jsem jim přidělil číslo odkazující na pořadí, ve kterém jednotlivé rozhovory probíhaly (P1, P2...P6). Zachování absolutní anonymity považuji za obzvláště důležité v případě mých dvou participantek procházejících tranzicí. Rozhodně bych nechtěl, aby si například někdo tuto práci za několik let přečetl a dané participanty by v ní poznal a dostal se tak k jejich osobním informacím o tom, že prošli tranzicí. Tím by tedy mohlo dojít k tak zvanému *vyoutování*¹⁵ v případě, kdy by okolí participantek nemělo povědomí o jejich minulosti před započítím tranzice.

Další důležité kroky k zachování etiky výzkumu jsem čerpal z Hendla (2005), který zmiňuje především podání informovaného souhlasu, svobodu odmítnutí účasti na projektu, zatajování cílů a okolností výzkumu a emoční bezpečí. Všichni mí participanty byli plně seznámeni s cílem a průběhem výzkumu, ke kterému poskytli aktivní souhlas. Dále byli informováni o možnosti kdykoliv se na mě obrátit s žádostí o odstoupení z výzkumu z jakýchkoliv důvodů.

¹⁵ Počeštěný termín pocházející z anglické fráze „*out of the closet*“, kdy *closet* představuje skrytou část identity dané osobnosti (nejčastěji se jedná o utajovanou neheterosexuální orientaci či transgenderovou identitu). Samotné vyoutování tedy znamená vyjít s takovýmto tajemstvím ven (out).

Metodologie výzkumu a zpracování dat

Nyní bych rád blíže popsal, jakým způsobem jsem samotný výzkum prováděl a tvořil potřebná data. S ohledem na dané téma a velikost zkoumaného vzorku jsem se rozhodl provést výzkum kvalitativního typu, jak je již pro antropologická výzkumná šetření typické. Toto rozhodnutí bylo vzhledem k povaze výzkumu jasné. Protože mým cílem bylo zachytit osobní postoje konkrétních jednotlivců příslušejících ke specifické skupině osob, nejvhodnější technikou tvorby dat se tedy nabízel polostrukturovaný rozhovor vedený s každým z participantů jednotlivě.

Kvalitativní výzkum

Jak již bylo zmíněno výše, tato práce je založena na kvalitativním výzkumu, který má podle Hendla (2005) svou podstatu v delším a intenzivnějším kontaktu s terénem a participanty, nepokouší se získaná data vkládat do statistických tabulek a jeho hlavním úkolem je objasnit, jak a také proč daní lidé jednají určitým způsobem a dobírají se pochopení a racionalizace svého chování. Z cíle výzkumu a jeho výzkumných otázek je tedy patrné, že právě kvalitativní výzkum je v tomto případě tou nejvhodnější strategií. Důležitý zde byl pohled participantů na danou problematiku a i přes to, že výzkum měl jistou teoretickou základnu (definice genderu a jeho performativity dle Judith Butler) nebylo cílem výpovědi respondentů postavit před tuto teorii a vydat stanovisko, zda ji potvrzují či vyvracejí ale spíše otevřít diskuzi, na základě které by bylo možné na podobných výzkumech dále pracovat.

Narativní a biografický výzkum

Styl, kterým byl proveden tento výzkum a analyzována získaná data lze označit za tak zvaný narativní výzkum, který patří mezi klasické typy kvalitativních antropologických výzkumů. Konkrétně jej lze definovat jako: „*Metodu, která začíná sežitými zážitky individuů, kterými jsou tyto příběhy vyprávěny*“ [Creswell 2018:110 přeloženo z ang.]. Creswell také zmiňuje konkrétní typ narativního výzkumu, tedy výzkum biografický, který spočívá v zaznamenávání participantových příběhů ve snaze nalézt pochopení a vhled do jeho života. Tento typ studie jsem zvolil z toho důvodu, že se můj výzkum zabývá studiem pouze omezeného a relativně malého vzorku, který obsahoval celkem šest participantů. Dalším důvodem byl fakt, že při výzkumu šlo především o získání objemného množství dat a zachycení jejich možných souvislostí v rámci výzkumného vzorku. Hendl (2005) k biografickému výzkumu dále dodává, že jde o rekonstrukci a interpretaci života jedince či menší specifické skupiny se zaměřením na vnitřní perspektivy, zkušeností v různých rolích v průběhu života a interakce v sociálním kontextu. Mezi další znaky narativního výzkumu Creswell (2018) uvádí mimo jiné také možnost odhalit skutečnou identitu participantů, tak jak ji vnímají oni sami, tím že během rozhovorů mluví jak o svém momentálním životě, tak i o své minulosti.

Polostrukturovaný rozhovor

Techniku polostrukturovaného rozhovoru jsem si pro svůj výzkum zvolil především z důvodu, že bylo zapotřebí aby se participant rozmluvili o daných tématech sami a to co možná nejvíce. Kaufmann (2010) k vedení polostrukturovaného rozhovoru dodává, že přestože úkolem tazatele je aktivně vést rozhovor, hlavní úlohu má respondent.

Proto musí tazatel dát svému participantovi dostatečný prostor, projevit zájem a porozumění a dát mu tím najevo, že pro něj má rozhovor velký význam. Mým úkolem jakožto tazatele bylo udržet tok rozhovoru v jistých mezích témat, která by mohla být pro výzkum různými způsoby přínosná. Okruhy připravených témat odpovídaly stanoveným výzkumným otázkám, jež byly popsány výše. U většiny respondentů jsem měl to štěstí, že byli velice sdílní a k daným tématům se často dostávali, aniž bych se je na ně musel dotazovat. Dalo by se tedy říci, že v jistých chvílích přecházela konverzace až do neformálního rozhovoru, šlo tedy o „[...] *spontánní generování otázek v přirozeném průběhu interakce* [...]. *Informátor si přitom ani nemusí uvědomit, že jde o explorační rozhovor*“ [Hendl 2005:175]. Délky provedených rozhovorů se v průměru pohybovaly okolo hodiny čistého času v závislosti na sdílnosti participantů, kdy nejkratší rozhovor trval zhruba pouze půl hodiny. Rozhovory byly prováděny většinou v prostorách kaváren, avšak pár z nich proběhlo on-line formou z důvodů celostátní karantény v roce 2020. Mohu říci, že u těchto rozhovorů byla kvalita jejich dat v porovnání s ostatními rozhovory značně omezená, to přikládám za vinu absenci osobního kontaktu s respondenty.

Zpracování a analýza dat

Při zpracování získaných materiálů jsem se řídil postupem, který nastiňuje Hendl (2005) tedy navržení analytického procesu vedoucího k vytvoření klasifikačních kategorií, usnadňujících interpretaci a vysvětlení získaných dat. Všechna data z provedených polostrukturovaných rozhovorů byla přepsána doslovnou transkripcí, na základě které poté byly vytvořeny kategorizační systémy, které se odvíjely od výzkumných otázek, a které

představovaly v rozhovorech opakující se témata přínosná pro tento výzkum. Na základě otevřeného kódování byla jednotlivá témata rozdělena do ad hoc vytvořených kategorií (kódů) např. „genderová identita“ a „definice dragu“, které byly tematicky rozděleny na dvě hlavní skupiny „drag“ a „gender“. Pro lepší přehlednost byly nejdůležitější kategorie následně přeneseny do tabulky, která v sobě obsahovala všechny případy (participanty), tím bylo docíleno organizace a redukce dat, potřebné k jejich následné interpretaci.

Představení výsledků výzkumu

V této části práce se zaměřím na interpretaci a následnou prezentaci dat, získaných provedeným výzkumem. Ze všeho nejdřív bych se chtěl zaměřit na první výzkumnou otázku tedy: „*Jaké byly jejich prvotní motivace pro to s dragem začít?*“ Jejich zodpovězení by mělo čtenáři přiblížit motivace mých participantů, které je k provozování dragu přivedly.

Na základě provedených rozhovorů jsem zjistil, že všichni participanté se s různou formou cross-dressingu vědomě poprvé setkali již v dětství, tedy před dokončením základní školy. P1: *“No travesty nebo ideu toho, že se někdo obléká jako opačné pohlaví, tak to si pamatuju, že jsem vnímal už jako dítě.”* Konkrétně se téměř u všech jednalo o vystoupení travesty umělkyně v jejich okolí. P6: *“[...] my sme celá rodina chodily na travesty shows, prostě můj táta strejdové, bratrance, prostě my sme všichni šli”*. Přičemž jako první setkání s dragem, tak jak jsem jej definoval výše, opět téměř všichni uvádějí populární televizní pořad *Rupaul’s Drag Race*, na který podle svých slov narazili přibližně během studia na střední škole. P2: *“A pak už na střední škole jsem začala sledovat Rupaul’s Drag Race, tak jsem se k tomu dostala celkem dost brzo.”* P4: *“Úplně poprvé asi určitě přes Drag Race, protože to jsem*

sledoval už někdy na gymplu, takže myslím tak 7 let zpátky, takže to už je nějakou dobu, ale to je s dragem, travesty jsem znal už nějakou dobu že jo, ale já tyhle dvě věci rozděluju“.

Zde mi přijde důležité podotknout, že participanti své první pocity z cross-dressing chování zpětně popisují jako nadšený údiv nad něčím neznámým a lákavě zajímavým. P1: *“A pamatuju si, že mě bavilo kdykoliv když v televizi, filmu nebo seriálu byl kluk převlečený za holku nebo holka převlečená za kluka, a bylo jedno jak moc shitty ten film nebo seriál je, já jsem pro to žil. Na čemž tedy můžeme vidět, že inklinace k věnování se dragu se prvně objevují nedlouho po prvním kontaktu s touto uměleckou tvorbou.*

Co se týče konkrétních motivací, které vedly mé participanty k tomu se začít dragu seriózně věnovat (tedy veřejně vystupovat), jejich výpovědi se v jistých ohledech různí. Jedni jako důvod uvedli možnost vyjádření své vnitřní femininity, P5: *„[...] drag mi vlastně pomohl k té sebe expresy té femininity, kterou jsem hledala“.* Pro druhé představoval drag možnost spojení své vlastní umělecké tvorby, módy a vystupování, P1: *„[...] drag je taková věc, která by spojila všechny ty věci co mě baví, a mě právě bavil ten gender fuck, ta móda, makeup, bavilo mě vystupovat, to mě vždycky bavilo“.* V čem se však shodují, je že jim drag poskytuje příležitost uměleckého vybytí spojeného s expresí vnitřní autentičnosti, při které mohou být sami sebou. P5: *„[...] já svůj drag popisuju jako fyzická manifestace všeho co na mě svět kdy nenáviděl, a vlastně je to kdy jsem nejvíc autentická. Je to všechno, co mám na sobě ráda a věci, který jsem se naučila milovat, že vlastně v dragu jsem otevřeně queer, jsem feminin“.*

Částečnou odpověď na druhou výzkumnou otázku: „Co pro ně osobně znamená drag a veřejné vystupování jakožto drag performeři?“ Jsem nastínil již v předchozím odstavci. Zde bych se jí však rád věnoval více detailněji.

Všech šest participantů uvedlo, že vystupování v dragu pro ně představuje formu umělecké tvorby a kreativního vyjádření. Přičemž až na jednoho z nich přikládali dragu také o poznání hlubší význam. Ten byl nejvíce znatelný u dvou participantek procházejících tranzicí, kdy obě nezávisle na sobě uvedly, že jim drag napomohl k onomu uvědomění si své skutečné genderové identity. Jedna z nich k tomuto přímo říká: P2: „*Jo určitě to bylo takový moje sebevyjádření. Pro mě to [vystupování v dragu] byl prostě takovej únik. Pro mě jako pro trans člověka to bylo hrozný uvolnění*“. Téměř totožnou zkušenost uvedla i druhá participantka: P5: „*A takhle jsem si uvědomila skrz drag, že jsem trans žena*“. Zde bych však rád zdůraznil, že obě se shodují v tom, že drag tento proces pouze urychlil, nikoli zapříčinil. Obě participantky zdůraznily, že nebyť dragu, tak by se k uvědomění své genderové identity dostaly pouze o nějaký čas později, nebo že by déle váhaly s coming outem svému okolí. Tímto bych chtěl upozornit na problematiku, kterou jsem již popsal v kapitole Drag vs. Transgender, tedy na jasnou distinkci mezi transgenderovou identitou a drag vystupováním. Knutson (2019) na základě podobného výzkumu mezi drag performery v USA uvádí, že její participanté nepocítují žádný vliv dragu na svou genderovou identitu, která není nijak ovlivněna jejich vytvořenou drag personou a napodobováním femininní postavy obecně.

Část širší veřejnosti, která doposud nepřišla s dragem do bližšího kontaktu, může být v domnění, že všichni drag performeři

jsou vlastně transgender osoby, které zkrátka jen vystupují v gay klubech. S tímto milným přesvědčením se část mých participantů setkává (nebo alespoň doposud setkávala) poměrně často. Jak jsem již uvedl, tomuto tématu je věnována výše zmíněná kapitola a dále se jím tedy zabývat nebudu.

Co se týče ostatních cis participantů, kteří ve svém dragu vidí něco více než jen netradiční způsob performativního umění, jde především o možnost vyjádření jejich vnitřní femininity a být autenticky sami sebou. P3: *„Je to pro mě forma toho potěšení, vydechnout si u toho a myslet na úplně jiné věci“*. P1: *„Tím že ten gender je fluidní a ta ženská stránka je ve mně ať jsem v dragu nebo ne. Ten drag to dokáže podpořit a jakoby ji vytáhnout na povrch“*. V těchto případech zastává drag roli jakéhosi média, pomocí kterého mohou tuto potřebu uskutečnit.

A nyní bych se rád věnoval pozornost zodpovězení hlavní otázky, která byl středem celého výzkumu: *„Jakým způsobem drag performeři chápou a vnímají gender jakožto sociální konstrukt?“* Hned na začátek musím říci, že moji participanté byli všichni do značné míry o přístupu k genderu jakožto sociálnímu konstruktovi velice dobře obeznámeni a dále se také v jistých případech kriticky vyjadřovali k tradičnímu pojetí genderových rolí, tak jak jsou nyní přijímány v této společnosti. Nebojím se tedy říci, že v oblasti genderové a pohlaví problematiky, společně také s queer teorií a historií, se rozhodně nejedná o žádné laiky. Někteří dokonce uvedli, že drag vnímají jako platformu umožňující jim provádět osvětu ohledně těchto témat pro širší (nejen) heteronormativní veřejnost. P6: *„Z těch gayů jsme vidět nejvíce a vždycky budem, tudíž vždycky nás ty lidi taky budou poslouchat“*. P1: *„Ale vždycky, když jsem na takových straight spaces [myšleno jako akce, na kterých se vyskytují primárně heterosexuální*

osoby], *tak jsem se snažil dělat všem takovou osvětu*". Toto si můžeme všimnout především při tak zvaných pochodech hrdosti např. Prague Pride, při nichž jsou to právě drag performeři, jež jsou v popředí a středem pozornosti.

Na základě provedeného výzkumu mohu říci, že drag performeři vnímají gender skutečně jako pouhý sociální konstrukt, který během svých vystoupení do jisté míry překračují a narušují jeho společensky ustanovenou stabilitu. [...] *"když muži v rámci drag vystupují jako ženy, setkáváme se zde spíše s destabilizací genderu samotného, destabilizací, která vede k denaturalizaci a zpochybňuje ony nároky na normativitu a původnost, na jejichž základě gender a sexuální útlak občas působí"* [Butler 2016:175]. Tuto destabilizaci, o které Butler píše, jeden z mých participantů dokonale vyjádřil v posledním rozhovoru. P6: *„Je to zvednutej prostředníček genderu a všem jeho pravidlům. Všem jeho pravidlům, který my jsme si tady jako lidi nastavily a na který my si tady hraje"*. Tuto myšlenku dále rozvíjí také Valentine (2007:100), která drag, a to konkrétně drag prováděný muži, vidí jako bod krize nejen pro kategorie „muž“, „žena“ a „transgender“ ale také pro kategorie sexuality a genderu, které je provázejí. Drag tohoto dosahuje právě narušováním a poukazováním na genderové normy, předpokládající jistou podobu femininity a maskulinity.

Pokud tedy budeme pracovat s genderem jako s určitým spektrem, drag performeři se běžně pohybují mezi jeho hranicemi. P1: *„Podle mě to jsou jen nějaký dva konce a my můžeme být kdekoli mezi tím. [...] No to mě právě baví, vnímat tady ty dva konce a pohybovat se na nich"*. Tento pohyb, nebo také fluiditu, jsem mimo jiné pozoroval především v jejich preferencích ohledně oslovení v mužském a ženském rodě (neutrální/nebinární oslovení v době výzkumu nepreferoval žádný

z participantů, avšak několik z nich poukázalo na značné zastoupení nebinárních osob na české drag scéně). Zjistil jsem, že drag performeři, pokud jsou právě v dragu, v drtivé většině preferují oslovení v ženském rodě, ve kterém také mluví sami o sobě (respektive o své drag personě). Zajímavé však je, že řada z nich používá mimo drag jak mužský, tak i ženský rod a plynule mezi nimi střídají (výjimkou jsou ony transgender participantky, které ženský rod používají neustále). Tuto nestálost vidím jako další projev genderové nekonformnosti, kterou sebou drag přináší. P1: „[...] *vlastně ten gender z toho ve výsledku pro mě začíná úplně vypadávat. Je mi to úplně jedno prostě*“.

K tomuto však dále dodám, že všichni z dotazovaných se mezi sebou velmi dobře znají, přeci jenom jsou to ve své podstatě kolegové, a je tedy do jisté míry možné, že důvodem podobných preferencí a názorů obecně je utváření jistého kolektivního diskurzu, jenž mezi sebou tato malá skupina sdílí. Je tedy možné, že jsou tyto a další prvky do jisté míry pouze replikovány a dále sdíleny. Tuto možnost považuji za nejvíce pravděpodobnou právě v oblasti preferencí oslovení a užívání rodů. Zejména z toho důvodu, že se jedná o něco, s čím se opakovaně setkávají při svých vystoupení, a to jak ze strany diváků, tak i dalších performerů. A pokud několik z nich aktivně užívá a preferuje ženský rod, je možné že i další z nich začnou toto jednání reprodukovat.

Z rozhovorů také vyplynulo, že tento postoj ve vnímání genderových kategorií získala většina participantů až poté co se začali dragu věnovat. Podle jejich slov to byl právě drag, co téměř všem umožnilo být autenticky sami sebou, projevit svou femininní stránku a dát průchod kreativnímu vybytí. K tomuto všemu tedy dochází prostřednictvím jisté performativity, která je ztvárňována právě skrze

vytvořenou drag personu. Taylor a Rupp (2004) konstatují, že drag je tvořen teatrálním přestrojením, které umožňuje drag queens přijmout a předvádět svou femininitu a genderovou fluiditu, pomocí vystupování v odlišné identitě, kterou mohou obrazně nasadit a opět sundat. Což potvrzují i údaje z provedených rozhovorů. P3: *„Pro mě je to vytvořená jakoby personality, kdy ve chvíli kdy si dám poslední lip liner, dám si řasy, tak jsem [drag jméno], a už nejsem [skutečné jméno], a pro mě je to úplně rozdílná osobnost. A to se podle mě pojí i s tím mindsetem, protože já už se začínám považovat jako někdo jiný, jako ženskéj charakte, ne ženská ale ženskéj charakter, prostě nějaká vytvořená osoba“*. Zde bych opět rád připomněl, že při dragu je tento „vytvořený ženský charakter“ vytvářený performery, takže na rozdíl od travesty, vychází přímo z nich, což mu dodává jistý nádech autentičnosti.

Limity výzkumu

Za hlavní limit tohoto výzkumu považuji především poměrně malý výzkumný vzorek, který se skládal z celkem šesti participantů. A to především z důvodu, že přestože je drag scéna v České republice poměrně mladá, můžeme na ní již nyní nalézt řadu rozličných osobností, různých druhů performerů a barvitých charakterů, kteří by dozajista podobné výzkumy v mnoha ohledech obohatili o další úhel pohledu. Za další nedostatek do jisté míry považuji také absenci opakovaných hloubkových rozhovorů, které by se k tématu jako je vnímání genderové identita dozajista hodily. V průběhu tohoto výzkumu však byla tato možnost značně omezena především nedostatkem času ze strany participantů, kteří zcela pochopitelně nemají tolik času na zbytek a to především, protože mimo drag mají i regulární zaměstnání.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem drag queens žijící v České republice chápou a vnímají gender a s ním spojené genderové kategorie. Samotný empirický výzkum byl proveden na základě polostrukturovaných rozhovorů s celkem šesti participanty, patřících do české drag scény, kteří se dragu aktivně věnují.

V teoretické části jsem se věnoval definování stěžejních termínů jako je gender, pohlaví, cross-dressing a drag, které jsou pro čtenáře k pochopení tématu nezbytné. Teoretická východiska jsem čerpal především z prací Judith Butler, kterou považuji za neodmyslitelnou autoritu v oblasti genderových studií.

Empirická část je věnovaná přiblížení procesu, který vedl od kontaktování participantů přes analýzu dat až po jejich konečnou interpretaci. Výzkum byl tedy prováděn narativní formou prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, které byly následně podrobeny otevřenému kódování a konečné analýze.

Na základě výzkumného šetření lze tedy říci, že drag queens působící v České republice skutečně chápou genderové kategorie jakožto sociálně vytvořené konstrukty, které nemají přesná a definitivní ohraničení a nejsou pevně vázány k fyziologické stránce jedince. Tyto kategorie však svými vystoupeními také narušují a tím do jisté míry destabilizují stereotypní očekávání s nimi spojená. Z výzkumu také vyplynulo, že tento pohled na danou problematiku získali participanti ve velké míře teprve až poté, co se začali dragu věnovat. Podle jejich slov to byl právě drag, který jim umožnil plně vyjádřit svou femininní stránku, která v nich vždy byla. Tento fakt se

nevíce projevil u dvou transgender participantek, u kterých drag urychlil uvědomění si své transgender identity a započetí procesu tranzice. Dalo by se tedy říci, že drag představuje možnost autentické genderové sebe exprese, která se nemusí shodovat s běžně společensky očekávanými scénáři.

Drag queens a další cross-dressing performeři představují velice rozličnou a dle mého názoru také zajímavou skupinu osob, jež by si zasloužila více pozornosti, a to nejen z pohledu vědeckého výzkumu společenských věd. Bakalářská práce nebude bohužel nikdy schopna obsáhnout všechny relevantní informace zkoumaného fenoménu, zvláště pokud se jedná o studium konkrétní skupiny osob. Proto by bylo přínosné se tomuto poměrně novému tématu do budoucna nadále a intenzivněji věnovat.

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura

AINSWORTH, Claire. Sex redefined. *Nature* [online]. 2015, **518**, 288-291 [cit. 24. 1. 2022]. ISSN 1476-4687. Dostupné z:

<https://doi.org/10.1038/518288a>

BEAUVOIR, Simone de. *The Second Sex*. Harmondsworth: Penguin, 1972. ISBN 0140034633.

BULLOUGH, Vern L. a BULLOUGH, Bonnie. *Cross Dressing, Sex and Gender*. 3. vyd. Philadelphie: University of Pensylvanie Press, 1995. ISBN 0-8122-3163-5.

BUTLER, Judith. *Undoing Gender*. New York: Routledge, 2004. ISBN 0-415-96922-0.

BUTLER, Judith. *Trampoty s rodom. Feminizmus a podrývovanie identity*. Bratislava: Aspekt, 2015. ISBN 978-80-8151-028-1.

BUTLER, Judith. *Závažná těla. O materialitě a diskursivních mezích „pohlaví“*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3325-1.

CRESWELL, John W. a CHERYL Poth N. *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches*. 4. vyd. London: Sage, 2018. ISBN 978-1-5063-3020-4.

ELLEMERS, Naomi. Gender Stereotypes. *Annual Reviews of Psychology* [online]. 2018, **69**, 19.1-19.24. Dostupné z:

<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-psych-122216-011719>

FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: Sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1030-6.

FAUSTO-STERLING, Anne. Why Sex Is Not Binary. The Complexity is more than cultural. Its's biological too. *The New York Times* [online]. 25. 10. 2018. [cit. 10. 1. 2022]. Dostupné z:

<https://www.nytimes.com/2018/10/25/opinion/sex-biology-binary.html>

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HIRD, Myra J., Gender's nature, Intersexuality, transsexualism and the 'sex'/'gender' Binary. *Feminist Theory*. 2000, 1 (3), 347-364. ISSN 347-364-015102

CHASE, Cheryl. Hermaphrodites with Attitude: Mapping the Emergence of Intersex Political Activism. *Intersex Society of North America*. 1998, 4: 189-212. ISSN 1084-577.

KAUFMANN, Jean-Claude, *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7419-033-9.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-06-6.

KNUTSON, Douglas, CHUNG, Mar, KOCH, Julie M., LEE, Anthony a SNEED, Jenilee. An exploration of gender from the perspective of cisgender male drag queens. *Journal of Gender Studies*. 2019, 29 (3), 325-337. ISSN 0958-9236.

Národní zdravotnický informační portál. *Pohlavní znaky*. [online]. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací a statistiky [NZIP.CZ], ©2022 [cit. 17.01.2022]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/rejstrikovy-pojem/2782>

NEWTON, Esther. *Mother Camp: Female Impersonators in America*. Chicago: The University of Chicago, 1972. ISBN 0-226-57760-0.

OKAMURA, Tomio. [Dobrá zpráva...] In: *Instagram* [online]. 17. července 2021 [citováno 19. 2. 2022]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CQOjYXCJfmO/>

PARMANTIER, Marie-Agnès. High heels. *Consumption Markets & Culture* [online]. 2016. **19** (6), 511-519. ISSN 1025-3866. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1080/10253866.2016.1153830>

PILCHER, Jane a WHELEHAN, Imelda. *50 Key Concepts in Gender Studies*. London: SAGE Publications, 2004. ISBN 0-7619-7035-5.

PURVIS, Tony a LONGSTAFF, Gareth. Cross-Dressing. In: *Encyklopedia of Gender and Society*. London: SAGE Publications, 2009, s. 177-178. ISBN 978-1-4129-0916-7.

SUTHRELL, Charlotte. *Unzipping Gender: Sex, Cross-Dressing and Culture*. New York: Berg, 2004. ISBN 1-85973-725-0.

TAYLOR, Verta a RUPP, J. Leila. Chicks with Dicks, Men in Dresses. *Journal of Homosexuality* [online]. 2004, **46** (3-4), 113-133. DOI: 10.1300/J082v46n03_07. Dostupné z: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J082v46n03_07

The Lesbian Gay, Bisexual & Transgender Community Center. *What is LGBTQ?* [online]. ©2022 [citováno 16. 1. 2022]. Dostupné z: <https://gaycenter.org/about/lgbtq/>

TITLBACH, Filip. *Byli jsme tu vždycky*. Praha: N media, 2022. ISBN 978-80-88433-07-1.

TOMEK, Ivan. Stereotyp. In: *Sociologická encyklopedie*. [online]. © 2018 [citováno 5. 1. 2022]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp>

Transparent z. s. *Jak probíhá „oficiální“ tranzice v ČR?* [online]. ©2020-2022. [citováno 16. 1. 2022]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/jak-probiha-oficialni-tranzice-v-cr/#:~:text=Po%20n%C4%9Bkolika%20m%C4%9Bs%C3%ADc%C3%>

ADch%20pravideln%C3%BDch%20kontrol,jm%C3%A9no%20a%20p
%C5%99%C3%ADjmen%C3%AD%20na%20neutr%C3%A1ln%C3%
AD.

VALENTINE, David. *Imagining Transgender: An Ethnography of a Category*. London: Duke University Press, 2007. ISBN 978-0-8223-3853-6.

VOKEY, Megan, TEFFT, Bruse a TYSIACZNY, Chris. An Analysis of Hyper-Masculinity in Magazine Advertisements. *Sex Roles* [online]. 2013, **65**, 562-576. DOI 10.1007/s11199-013-0268-1.

VRIES, de Mattias K. Berdache (Two-Spirit). In: *Encyklopedia of Gender and Society*. London: SAGE Publications. s. 62-65. ISBN 978-1-4129-0916-7.

Provedené rozhovory

Participant č. 1 (P1), 31. 5. 2020. Praha

Participant č. 1 (P1) [online]. 30. 10. 2020. Zoom.us

Participant č. 2 (P2) 10. 9. 2020. Praha

Participant č. 2 (P2) [online]. 2. 12. 2020. Zoom.us

Participant č. 3. (P3), 14. 10. 2021. Praha

Participant č. 4 (P4), 28. 10. 2021. Praha

Participant č. 5 (P5), 26. 11. 2021. Praha

Participant č. 6 (P6). 18. 12. 2021. Praha

Seznam obrázků a jejich zdroje

Obrázek č. 1: Autor práce nalíčený v dragu jedním z participantů, foto pořízeno 31.

5. 2020